

De korstmossen van het najaarsweekend 2003 in oostelijk Noord-Brabant

A. (André) Aptroot¹ & L.B. (Laurens) Sparrius²

¹Gerrit van der Veenstraat 107, 3762 XK Soest (aptroot@cbs.knaw.nl); ²Kongsbergstraat 1, 2804 XV Gouda.

Abstract: Lichens of the autumn meeting 2003 in eastern Noord-Brabant

The lichenological meeting in autumn 2003 mainly visited a lichen-poor region in eastern Noord-Brabant. The rare *Cladonia cariosa* and *Acarospora anomala* were found near disused railroad tracks. The richest locations in the area are churches. An ancient church tower made from volcanic tufa in Neerlangel was found to be nearly completely covered with *Lecanora pannonica*.

Na een paar jaren met erbarmelijk weer tijdens het najaarsweekend konden we ons dit jaar baden in de zon. Op zaterdagochtend 13 september verzamelden zich de volgende excursiedeelnemers bij de ingang van het rivierduinengebied Wisseler Dünen bij Kalkar: Willem van de Akker, André Aptroot, Han van Dobben, Ellen Hoekstra, Randolph Kricke (met twee studenten), Pieter-Paul van Laake, Laurens Sparrius, Leo en Marianne Spier, Norbert Stapper en Maaïke Vervoort. Het gebied bleek rijk aan *Cladonia*'s. Ook de rest van de dag werd besteed in Duitsland, namelijk in Louisendorf en het Reichswald, waar allerlei oude bossoorten werden gevonden. Een verslag van deze dag zal gepubliceerd worden door de Duitse deelnemers.

Zondag bleven we in Nederland. Het eerste excursiegebied was het verlaten deel van het spoorwegemplacement bij Molenhoek (Limburg), een tip van Pieter-Paul van Laake. De *Cladonia*-vegetatie was hier goed ontwikkeld, en tot onze verrassing werd er zelfs een zeer zeldzame soort gevonden: *Cladonia cariosa*, verder in Nederland alleen bekend van Terschelling, de vliegvelden van Soesterberg en Deelen en de Bemelerberg. Deze soort groeit op pioniermilieu en heeft kennelijk behoefte aan iets van zouten of zware metalen. Op steentjes werd *Acarospora anomala* (= *fulvoviridula*) gevonden, die tot dusverre alleen bekend was van de zinkfabriek bij Budel-Dorplein. Op de spoorrails zelf groeide *Micarea confusa*, ook voornamelijk bekend uit Budel. Op een lederen handschoen vonden we *Stereocaulon vesuvianum*, *Trapelia coarctata* en *T. obtegens*.

Daarna gingen we naar oostelijk Noord-Brabant, een gebied dat als witte vlek opduikt in de meeste verspreidingskaartjes van korstmossen.

Figuur 1. Het spoorwegemplacement bij Molenhoek. Tussen de rails groeit *Cladonia cariosa*. (foto: L.B. Sparrius)

Figuur 2. Bij de kerk van Dennenburg: André Aptroot, Pieter-Paul van Laake en Han van Dobben gebogen over een granieten grafzerk met zeldzame korstmossen. (foto: L.B. Sparrius).

Het sterke vermoeden dat dit waarschijnlijk terecht is, en niet voornamelijk een waarnemerseffect, kon tijdens dit weekend bevestigd worden. We bezochten enkele van de meest veelbelovende plekken, zoals een moerasbos bij Nieuw-Gassel (goed toegankelijk door de droogte) en enkele oude kerken in het rivierengebied. Opvallend was hoe makkelijk de recent uit Nederland beschreven soort *Lecanora barkmaniana*, niet voor niets “ammoniakschotelkorst” geheten, gevonden kon worden, zowel op wilgen in moerasbosjes als op geëxponeerde eiken. De meeste laanbomen noodden dan ook niet tot stoppen: zo vol zaten ze met ammoniakminnende soorten.

De kerk van Neerlangel was nog wel verrassend. Het heeft de oudste tufstenen toren van Noord-Brabant, en bijna de hele oppervlakte tuf (tientallen vierkante meters) was bedekt met *Lecanora pannonica*, Oosterse schotelkorst. In totaal zaten er zo'n 55 soorten op deze kerk. Op eiken er vlakbij groeide ook nog o.a. *Calicium viride*. Op de kerk van Dennenburg groeide naast de zeer zeldzame *Opegrapha gyrocarpa* ook *Schismatomma decolorans*, op zich een algemene soort op bomen, maar het was pas de tweede keer dat deze soort in Nederland op steen gevonden werd. Op één granieten grafsteen vonden we nog *Buellia badia*, verder alleen bekend van kiezels in de groeve 't Rooth in Zuid-Limburg (en vroeger op een hunebed) en *Caloplaca arenaria*, verder alleen bekend van de kerk van Hilvarenbeek (maar twijfelachtig verschillend van *C. subpallida*, die echter ook heel zeldzaam is en nog maar op een paar dijken langs de Waal voorkomt).

Locaties

1. Molenhoek (Li), spooreplacement. Coord.: 188,9-419,6. Km-hok: 46-22-14.
2. Nieuw-Gassel (NB), Gasseler Broek. Eikenbos en begraasd grasland. Coord.: 180,9-415,5. Km-hok: 46-21-51.
3. Tussen Escharen (NB) en Langenboom, Langven. Moerasbos met *Salix*. Coord.: 179,7-414,7. Km-hok: 45-38-15.
4. Ravensteijn (NB), oude Katholieke kerk. Coord.: 173,3-423,1. Km-hok: 45-17-24.
5. Neerlangel (NB), oude Katholieke kerk. Coord.: 172,8-424,4. Km-hok: 45-17-13.
6. Dennenburg (NB), oude Katholieke kerk. Coord.: 170,9-423,9. Km-hok: 45-17-21.
7. Alphen (Ge), oude Protestantse kerk. Coord.: 160,9-425,8. Km-hok: 39-55-51.
8. Dreumel (Ge), oude Protestantse kerk. Coord.: 158,0-429,0. Km-hok: 39-54-14.

Substraten

w	dood hout	P	Populus/Populier	g	graniet
hu	humus,klei	PC	Picea/Spar	kh	harde kalksteen
zz	kalkvrij zand	Q	Quercus/Eik	l	leren handschoen
E	Fraxinus/Es	S	Salix/Wilg	pb	kiezels
N	Alnus/Els	bk	baksteen	co	beton
				i	ijzer van spoorrails

Soortenlijst

Acarospora fulvoviridula (= *anomala*) 1pb **Acarospora smaragdula** 5bk 7bk 8bk
Aspicilia contorta 6kh 7bk **Bacidia adastrata** 1P 2Q 3S 5Q 6bk **Bacidia caligans** 7bk
Buellia aethalea 7bk **Buellia badia** 6g **Buellia punctata** 1P 1pb 3S 3N 5Q **Calicium viride**
5Q **Caloplaca arenaria** 6g **Caloplaca britannica** 4bk **Caloplaca chlorina** 6kh **Caloplaca**
citrina 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Caloplaca coronata** 6kh **Caloplaca decipiens** 5bk 6bk 8bk
Caloplaca flavescens 5bk 6bk 7bk 8bk **Caloplaca flavocitrina** 5bk 7bk 8bk **Caloplaca**
holocarpa 4bk 5bk 6bk 8bk **Caloplaca lithophila** 4bk **Caloplaca ruderum** 4bk 4bk 6bk 7bk
Caloplaca saxicola 4bk 5bk 8bk **Caloplaca teicholyta** 4bk 5bk **Candelaria concolor** 1P
3S 5Q **Candelariella aurella** 5bk 7bk **Candelariella medians** 6kh **Candelariella reflexa** 1P
2Q 3S 5Q **Candelariella vitellina** 2Q 4bk 5bk 6bk 7bk **Catillaria chalybeia** 1pb 4bk 6g 7bk
8bk **Catillaria lenticularis** 5bk 6kh 7kh **Cetraria aculeata** 1zz **Chaenotheca trichialis** 5Q
Cladonia cariosa 1zz **Cladonia chlorophaea** 1w 5E **Cladonia coccifera** 1zz **Cladonia**
fimbriata 1zz 6bk 7bk 8bk **Cladonia floerkeana** 1zz **Cladonia furcata** 1zz **Cladonia grayi**
1zz **Cladonia humilis** 1zz **Cladonia macilenta** 1zz **Cladonia pulvinata** 1zz **Cladonia**
ramulosa 1zz **Cladonia scabriuscula** 1zz **Cladonia subulata** 1zz **Collema crispum** 7kh
Diploicia canescens 5bk 6bk 8bk **Diplotomma alboatrum** 5bk 6bk 7bk 8bk **Dirina**
stenhammarii 5bk 6bk **Fellhanera bouteillei** 3S **Fellhanera viridisorediata** 1PC 3S
Gyalideopsis anastomosans 3S **Hypogymnia physodes** 3S **Hypotrachyna revoluta** 3S
Lecania erysibe 4bk 5bk 6bk 8bk **Lecania rabenhorstii** 4bk 5bk 6bk 8bk **Lecanora**
albescens 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Lecanora barkmaniana** 2Q 3S **Lecanora campestris** 4bk
5bk 6bk 8bk **Lecanora chlorotera** 5Q 6bk **Lecanora crenulata** 4bk 5bk 6bk 7bk **Lecanora**
dispersa 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Lecanora expallens** 5Q **Lecanora flotowiana** 4bk 6kh 7kh
Lecanora hageni 1pb 5bk 5Q 8bk **Lecanora muralis** 1pb 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Lecanora**
pannonica 5bk **Lecanora polytropa** 1pb 5bk 6g 8bk **Lecanora sulphurea** 5bk **Lecidea**
fuscoatra 4bk 5bk **Lecidella anomaloides** 6bk **Lecidella carpathica** 4bk **Lecidella**
elaeochroma 3N **Lecidella scabra** 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Lecidella stigmathea** 1co 4bk 5bk
6bk **Lepraria incana** 2Q 3S 5bk 5Q 6bk 8bk **Lepraria lesdainii** 5bk 6bk **Lepraria lobificans**
3S 7bk **Leproloma vouauxii** 6bk 7bk 8bk **Melanelia subaurifera** 3S 5Q **Micarea confusa**
1i **Micarea denigrata** 1pb **Micarea erratica** 1pb **Micarea prasina** 3S **Mycobilimbia**
sabuletorum 5bk **Opegrapha gyrocarpa** 6bk **Opegrapha saxatilis** 5bk **Paranectria**
oropensis 3S **Parmelia sulcata** 3S **Parmotrema chinense** 3S **Phaeophyscia orbicularis**
1P 3S 4bk 5bk 6bk **Phlyctis argena** 3S **Physcia adscendens** 1P 3S 5bk 8bk **Physcia**
caesia 1P 5bk 6kh 8bk **Physcia dubia** 3N 6kh **Physcia tenella** 1PC 1P 1pb 2Q 3N 3S 4bk
5Q 5bk **Physconia grisea** 6bk **Placynthiella icmalea** 1w **Porpidia soredizodes** 4bk 5bk
6bk 7bk **Psilolechia leprosa** 5bk 6bk 7bk 8bk **Psilolechia lucida** 5bk 6bk 7bk 8bk
Punctelia borrieri 3S **Punctelia subrudecta** 1P 3S **Punctelia ulophylla** 3S **Ramalina**
farinacea 1P **Rhizocarpon reductum** 4bk **Rinodina gennarii** 5bk 6bk 7bk 8bk **Sarcogyne**
regularis 4bk **Sarcosagium campestre** 7hu **Schismatomma decolorans** 6bk
Scoliosporum umbrinum 4bk **Stereocaulon nanodes** 1pb **Stereocaulon vesuvianum**
1pb 1l **Tephromela atra** 5bk 6bk **Toninia aromatica** 5bk 6bk **Trapelia coarctata** 1l 1pb 6bk
Trapelia obtegens 1l 1pb 5bk 7bk **Trapelia placodioides** 4bk 5bk 6bk 7bk 8bk **Verrucaria**
glaucina 5bk **Verrucaria macrostoma** 6bk 7bk 8bk **Verrucaria muralis** 1pb 4bk 6bk 7bk
8bk **Verrucaria nigrescens** 4bk 5bk 5bk 7bk 8bk **Verrucaria ochrostoma** 5bk 6bk
Verrucaria tectorum 4bk 5bk 6bk **Verrucaria umbrinula** 8bk **Verrucaria viridula** 4bk 5bk
6bk 7bk 8bk **Veizdaea leprosa** 5bk **Xanthoria calcicola** 5bk 6bk 8bk **Xanthoria candelaria**
1P 3N 5Q **Xanthoria parietina** 1P 3S 3N 5Q 5bk 6bk 8bk **Xanthoria polycarpa** 1pb 3S 5Q